БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл.
НОЯБРЬ
5
ПЯТНИЦА
№ 264 (8724).
Өртээ 2 коп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Социалистиг экономиканың күчүлүг көдүрлүүшкүнүнге үндезилээш улустуң чаагай байдалын дыка бедидер деп беш чылдың кол сорулгазын чедиишкинниг күүседириниң үндезини—силерниң эрес-маадырлыг күш-ажылыңарда!

Күш-ажылдың мурнакчы кижилеринге болгаш бүдүрүлгениң чаартыкчыларынга алдар!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 54 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА БЕЛЕКТЕР

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКЫЛААН

«ТИИЛЕЛГЕ» СОВХОЗ

Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткуур дээш тараажылар ортузунга калбарган социалистиг чарышка «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг чедиишкинниг болуп, чаа чылдың дүжүдүн бүрүнү-биле ажаап алгаш, күрүнениң план-чагыын ажыр күүсеткен. Ол дээрге, бирги ээлчегде агрономнарның, механизаторларның бүгү коллективтиң үре-түңнелдиг кужениишкини-дир. Ооң-биле тиилелгежилер Төрээн чуртка тараа дужаар республика планынга төлептиг салыгны киирген.

Байырлалдың бүдүүзүнде Кур чер суурнуң чурттакчыларынга база бир өөрүшкү болган. Тараа болгаш мал чеми культураларының, картофель болгаш ногаа аймааның дүжүдүн чогуур үезинде ажаап ап, келир чылдың дүжүдүнге үрезинни уруп, ажыл-агыйга херглээр фондуларны белеткеп алган болгаш күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүсеткени дээш, ТАҢДЫ РАЙОН социалистиг чарыштың тиилекчизи болган, а «ТИИЛЕЛГЕ» СОВХОЗ база ындыг хүндүлелге четкен, ол дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун оларга тывысыр дугайында медээни радио болгаш телевизор суурнуң чурттакчыларынга дыңнатканын совхозтуң ажылчыннары, тускай эртемниглери болгаш албан-хаакчылары улуг өөрээрал-биле хүлээп алган.

Дүүн тиилелгежилерниң чедип алган Кызыл тугун СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, облпрофчөвүлелиниң даргазы Т. Ч. НОРБУ онза байырлалдыг байдалга совхозтуң төлээлекчилеринге тывыскан.

Культура бажыңынга ажыл-агыйның мурнакчы кижилери, ооң тараажылары чыглып келген. Оларның аразында мурнакчы механизаторлар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады комбайнер Моңгуш Хүреш-оол, бригадалар аразының социарыжының тиилекчизи, комсомолчу аныяктар бригадазының удуртукчузу Сарыглар Очур-Сат, хоочун механизаторлар Бады-Хөө Кызыл-оол, Ондар Левский, Моңгуш Тараачы, Куулар Даваа олар база бар болган.

Эш Т. Ч. Норбу бодунуң чугаазынга «Тиилелге» совхозтуң коллективиниң бүдүрген улуг үүлезин демдеглеп, чедип алган чедиишкиннери дээш ниити-биле байыр чедиргеш, ооң төлээлекчилери—ажыл-агыйның удуртукчузу И. Лавриненко, партком секретарының оралакчызы М. Моңгуш-оол, ажылчын комитединиң даргазы М. Дамдын, ВЛКСМ комитединиң секретары Б. Күжүгет болгаш комбайнер К. Эрес-оол оларга Кызыл тукту тывыскан.

* * *

«МЕЖЕГЕЙ» СОВХОЗ

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисешпишаан, Таңды районнуң «Межегей» совхозу тоску беш чылдың баштайгы чылында дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш күрүнеге тараа садарынга мурнакчы болган. Ынчангаш ол ажыл-агый РСФСР-ниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын алган ажыл-агыйларның бирээзи.

Ол тукту тывысыры-биле СЭКП Тыва обкомунуң партийжи организастыг ажыл килдизиниң эргелекчизи В. П. Суров «Межегей» совхозка чеде берген. Совхоз клувунга ажыл-агыйның мурнакчылары долдур олурупкан.

Дүжүт ажаап алыышкыны дээш демисеглге шылгарап үнген кижилерниң дугайын совхозтуң директору В. Н. Кожушко чугаалааш, улам-на кужениишкинниг ажылдаарынче ажыл-ишчилерни кыйгырган.

Клубтуң сценазынга кызыл тукту киирип экелген. Ону эш В. П. Суров совхозтуң удуртукчуларынга түтсүп берген.

Тукту хүлээп ап тура, совхозтуң директору В. Н. Кожушко болгаш партком секретары В. Ч. Кара-оол олар ол тукту салбас дээш бүгү күжүн салырын хүлээнгеннер. Ооң соонда санал берген салбыр эргелекчизи Тюленев, тракторист Галкин олар ону деткээн.

* * *

«ХАДЫҢ» КОЛХОЗ

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң тараажыларынга улуг өөрүшкү таварышкан. Бо чылдың чаа дүжүдүн чогуур үезинде ажаан алганы база күрүнеге тараа садар планын болгаш немелде бедик хүлээлгезин хуусаа бетинде ажыр күүседип, Улуг Октябрьның 54 чыл оюн чедиишкинниг уткуур дээш көдээ ишчилерниң аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болганы дээш, ажыл-агый РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Колхозчуларның байырлыг хуралынга бедик шаңналды СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү болгаш секретары К. С. ШОЙГУ тиилекчи ажыл-агыйга Кызыл тукту тывыскаш, оларның шалыпчы күш-ажылын, агаар-бойдустуң нарын байдалында дүжүт ажаалдазын кыска үеде бедик деңнелге чоруткаш, пландан ажыр хөй тарааны дужаап, келир чылдың дүжүдүнге үрезинни бүрүнү-биле уруп алганы өскелерге үлегер болуп турар дээрзин демдеглээш, оларга байыр чедирген.

Кызыл тукту хүлээп алгаш, колхоз даргазы П. Ершов бедик шаңнал дээш өөрүп четтиргенин илередип, колхозчулар ыышка эки белеткенип турарын чугаалаан.

Ол-ла хуралга мурнакчы механизаторларга шаңналдарны база тывыскан.

* * *

«КӨК-ТЕЙ» СОВХОЗ

«Энергетик» Культура бажыңын байырлалдыы-биле шимеп, каастаан. Ында партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш тоску беш чылдың даалгаларын күүседиринче ажылчыннарны кыйгырып турар лозуң, плакат, стендилер кееку черлерде астыныглаан. «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери аңаа кежээниң чеди шак четпээнде-ле чыглып келгеннер.

Байырлыг хурал эгелээн. Тоску беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгелерин көк-тейжилер эрестиг күүсеткенин СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов демдеглээн болгаш күрүнеге хөй тарааны сатканы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун болгаш 1500 рубльдиң шаңналын совхозка тывыскан.

Бедик шаңналга төлептиг ажыл-ижин киирген мурнакчы ажылчыннар тукту хүлээп ап тура, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш ам-даа шудургу ажылдаарын хүлээниш турганнар. Хуралга хову бригадири С. Е. Санников, зоотехник В. В. Белинов, дуржулгалыг күш ажаакчызы Н. Ф. Ванникова болгаш өскелер-даа санал берген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совхозтуң ажыл-ишчилериниң кызымаккай ажылдап турарын база планныг даалгаларын күүседиринге оларның киирген күш-ажылчы үлүүн совхоз директору эш Ломаев тодаргай чугаалаан.

Совхоз бо чылын күрүнеге 500 тонна тараа дужаар планныг тургаш, ону 2672 тонна кылдыр, азы планын 5,2 катап ажыр күүсеткен.

1971 чылдың дүжүдүн болгаш көдээ ажыл-агыйы продуктуларын сөөртүрү-биле көдээниң ишчилеринге эрес-кежээ дузалашкан, шалыпчы чолаачылар республика найысылалынга хуралдааш, боттарының ажыл-ижин түңнээннер. Хуралдың киржикчилери бөлүк чолаачыларны чапсар үезинде фотокорреспондент А. МЕЛЬНИКОВ чурукка тырттырган.

Беш чылдың кижилери

ХОЙЖУ

Тоску беш чылдың баштайгы чылының эрткен айларында Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Салчак Ширвевич Чүлдүм багай эвес күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган.

Чүс баш төрүүр хойга онаалтыр 104 хураганны доруктуруп, бир баштан-на 2 килограмм дүктү кыргып алгаш, совхозта кадарчылар ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Дуржулгалыг хойжу чылдың-на мал чеминиң белеткелинче улуг кичээнгейин салып келген, бо чайын бодунуң кужу-биле 16 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда сөөртүп чедирген.

ЧОЛААЧЫ

Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезинде Валентин Петров элээн каш чылда ажылдап келген дуржулгалыг чолаачыларның бирээзи. Бо чылдың эгезинде тоску беш чылдың бирги чылының планныг онаалгазын хуусаа бетинде күүседир бедиткен хүлээлгени ол алган.

Коммунистиң сөглээн сөзү ажыл-херектери-биле карышпаан. Тос айларда 108759 тонна-километрни эртер тургаш, 172500 тонна-километр чедирген, азы үш кварталдың даалгазын 160 хуу күүсеткен.

Кызымак болгаш шудургу күш-ажылдың ачызында эш Петров Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 54 чыл оюнуң бүдүүзүнде 1971 чылдың планныг онаалгазын чедиишкинниг боттандырган. Ам 1972 чылдың үлүүнге киирипттир ажылдап турар.

СУГГАТЧЫ

Дамба-Лама Баазанович Сарыглар 1961 чылдан бээр чайгы үеде суггатчылап ажылдап турар. Ол, чыл келген тудум-на чаагай дүжүттү өстүрериниң херээнге мергежип, көргүзүглери бедип орган. Эрткен сескии беш чылда суггатчының күш-ажылы эки түңнелдерни берген.

Ажылынга бердинген, эки көргүзүглерни чедип ап келген суггатчыны Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаан.

Тоску беш чылдың баштайгы чылында Дамба-Лама Баазанович улам кужениишкинниг ажылдаан. Часкы, чайгы суггарылганы чогуур үезинде, шын чорудуп келгениниң ачызында быжыглаан участогунуң бир гектарындан ортумаа-биле 16 центнер дүжүттү ажаап алган. Ол болза Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда дээре көргүзүг. Мурнакчы суггатчы хостуг үелерин чөптүг ажыглап тургаш, буга кыдыгларындан 12 тонна сигенни белеткээш, совхозунга хүлээткен.

Т. ХЕРТЕК.

МОНТАЖНИКТЕР БАЙЫРЛАЛГА

Республиканың тудуг эргелелдериниң болгаш трестериниң коллективтериниң участоктарында кераалиг ажылдаар хөй организацияларның ишчилери база ажылдап турар. Ол дээрге монтажниктер, сантехниктер, электриктер болгаш өске-даа тускай мергежилдиг кижилер-дир. Үлетпүр, бүдүрүлге болгаш чуртталга тудугларын шынарлыг болгаш чогуур хуусаазында ажыглалга киирери оларның бир демниг, найыралдыг ажыл-ижинден улуу-биле хамааржыр.

Оларның хөй кижилиг бир отряды «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң кол корпузунуң шеденин эптеп турар. Ол дээрге «Сибирьстальконструкция» трестиң Ак-Довурак участогунуң ажылчыннары-дыр. Олар шалыпкын ажылдап келген. Комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга олар чыл дургузунда 3000 тонна металл конструкцияларны эптээр планныг тургаш, чыл эгезинден бээр 2600 ажыг тонназы эптээн, азы тудуг-монтаж ажылдарынга бир миллион 400 муң ажыг рубльди участок шиңгээдип алган.

—Демир конструкцияларны эптээринге бирээзи-ле 20 тонна блоктарны ажыглаар дептиилелиг арганы ажыглааны аңаа эки салдарлыг болган. Ажылчыннар ийи ээлчегге үезин алгаш, чада аайы-биле эптеп ажылдап келген—деп, бирги ээлчегиниң мастери Г. Н. Малярчук чугаалап турар. Ооң баштаан ээлчээ октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга шалыпчы киришкеш, тиилекчи болган.

Монтажниктер янзы-бүрү мергежилдерни чедип ап турарындан оларның ажылының бүдүрүкчүлүү бедээн. Чижээ, чыл эгезинде олар айда 200 тонна металл конструкцияларны эптеп турзузуп турган болза, октябрьда ол хире хемчээлдиг ажылды чүгле 20 хүн иштинде кылган.

Чаа, бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдерни шиңгээткени ажылга улуг деткимче болган. Мурнунда демир блоктар каннаарынга ийи электрикаңнакчы ажылдап турган болза, ам ол ажылды кылыр чартык автоматты тургускан, аңаа чүгле чаңгыс кижи ажылдаар апарган. Каннаар херекселдерни чер болганче сөөртүп алгаш чоруй баар автовагонну тургускан чорук ол ажылды база дыка шапкынчыткан. 25 тонна чүъктү 70 метр чедир көдүртү бээр «БК-406» маркалыг ийиги кранны тургускан соонда блоктар эптээр ажыл улам дүргедээн.

Комбинаттың ийиги ээлчээниң ханазы хүн келген тудум ак-көк дээрже бедип үнүп, ында хайныккан ажыл кижилерни өөртүп турар. Монтажниктерниң шалыпчы ижиниң үре-түңнели ол-дур. Оларда Валерий Курасов, Анатолий Хитрук, Владимир Шкабаров, Михаил Карягин, Виктор Кострикин, Александр Метелгин, Юрий Гурьянов олар онза шалыпчы ажылдап турар.

Н. ВАНЬКОВ.

ИЗИГ БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин Моол Арат Республиканың удуртукчулары Ю. Цеденбал, Ж. Самбу оларга телеграмма чорудуп, совет-моол найыралдың төөгүзүнде кайгамчыктыг хүн—Совет Россияның болгаш улусчу Моолдуң аразында найыралчы харылзааларны тургузар дугайында дугуржулгага ат салганының 50 чыл оюнга холбаштыр эң-не изиг байыр чедириишкиннерин болгаш эң-не эки күзээшкиннерин дамчыткан.

В. И. Ленин болгаш Д. Сухэ-Баторнуң ажылдап кылырынга шуут киришкени бо төөгүлүг дугуржулга Моолга улустар аразының баштайгы дең эргелиг керээзи болган дээрзин телеграммада демдеглээн. 1921 чылдың дугуржулгазынга үндезилээш, Совет Эвилели болгаш улусчу Моол мыйыңай чаа хевирниң делегей харылзааларын—социалистиг интернационализмниң харылзааларын делегейге эң-не баштай тургускан. Бо харылзааларны 1966 чылдың январь 15-те ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның аразында чарган Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында чаа Керээде сайзыраңгай болдурган болгаш быжыглаан.

Эрес-маадырлыг күш-ажылдың 50 чылдарының дургузунда моол улус бодунуң дайынчы авангарды — МАРН-ның удуртулгазы-биле социализм тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алган МАР-ның тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиканы чорудуп турар чоруу делегейниң деткиилгелиг бүгү күштериниң ханы хүндүткелин аңаа хандырып берген. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өскедаа чурттарның дузаламчызынга база деткимчезинге даянмышаан, МАР империалистиг күрүнелерниң ону долгандыр тургузарын оралдашкан моондактарын буза шаапкан болгаш делегейниң делгем ареназынче үнген.

Найыралчы харылзааларны тургузар дугайында баштайгы совет-моол дугуржулганың чартык чүс чыл юбилейин демдеглевишаан, МАР-ның XVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, МАР-ның делегей туруштарын улам быжыглаарынга, тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын силерге болгаш Моол Арат Республиканың бүгү ажылчы чоннарынга күзедивис деп, байыр чедириишкиниң түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛ БЫЖЫГЫП ТУРАР

УЛАН-БАТОР, октябрь 4. (СЭТА). Бөгүн Найырал бажыңынга Совет Россияның болгаш Моолдуң аразында найырал дугайында Керээге ат салган хүнден бээр 50 чыл оюнга тураскааткан моол-совет найырал ниитилелиниң активчилериниң байырлыг хуралы болган. Чыылганнар даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның совет ниитилелдер эвилелиниң төлээлеринге чылыг байырны чедирген.

Тайбыңның болгаш найыралдың моол организациялар федерациязының күүскомунуң даргазы Д. Адилбиш, совет-моол найырал ниитилелиниң Төп баштаар чериниң даргазының оралакчызы А. В. Грищенко олар хуралга чүве чугаалааш, В. И. Ленинниң болгаш Д. Сухэ-Баторнуң үндезиләэни совет болгаш моол улустарның аразында чаңчыл болган найырал бузулбас дээрзин демдеглээн. Ук найырал доктаамал хөгжүп база быжыгып турар.

Планны күүсеткен

Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң ажыл-ишчилери социалистиг чарышты калбарткаш, шудургу ажылдаан.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын ноябрь 1-де эътти—105, сүттү—102, дүктү—102,6 хуу күүседип, күш-ажылчы тиилелгени кызыл-тукчулар чедип алган.

Колхозтуң саанчылары пландан ажыр 100 центнер сүттү күрүнеге дужаар немелде хүлээлгени алган. Ол бүгү күштү кыптаглаашкынны организастыг эрттиреринче угландырган.

Г. МАШКОВСКИЙ.

Автотранспорт бүдүрүлгелериниң 1971 чылдың дүжүт ажаап алыышкынынга киришкен ажылдакчыларының хуралының киржикчилериниң автомобиль транспортунуң ажылдакчыларынга

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкинниг боттандырбышаан, чурттуң экономиказын улустуң культурлуг деңнелин болгаш чаагай амыдыралын бедидеринге кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип ап турар.

Улуг Октябрьның 54 чыл оюн чедиишкинниг уткуур болгаш тоску беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышпышаан, үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның, тудугнуң, транспорттуң, харылзааның, садыгның, чоннуң коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары 1971 чылдың социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле бүгү хемчеглерни ап чорудуп турар.

Ынчангаш үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле тос айлар планы база ажыр күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үезинде турганы-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдези 12,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,5 хуу өскен боор турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери дүжүт ажаап алыышкынын организастыг эрттиргеш, күрүнеге тараа садарының планын 103,5 хууга чедиишкинниг күүсеткен. Тос айларда эът садарының планы 103 хуу, сүттүү—110 хуу күүсеттинген болгаш малдың баш саны өскен.

Бо алдарлыг ажыл-херектерде автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының күш-ажылының үлүү база кирип турар. Дөрт чүс хире чолаачылар чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседипкен, транспорт эргелелиниң 200 ажыг чолаачылары 1972 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

1971 чылдың дүжүдүн ажаап алырынга дыка хөй санныг автомобилистер база киришкен. Тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын белеткел черлеринге чедирер ажылга автотранспортчулар күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң хөй-хөй үлегер-чижектерин көргүзүп турган. Ооң түңнелинде көдээ ажыл-агыйның 300 муң тонна хире чүъктерин, ооң иштинде 62 муң ажыг тонна тарааны олар сөөрткеннер. Бистиң чолаачыларывыс болгаш механизаторларывыс ажыл шагының минута бүрүзүн чөптүг ажыглавышаан, дүн-даа, хүн-даа дивейн, ажаап алыышкын кампаниязының чедиишкинниг доостурунга боттарының улуг салыышкынын киирген.

Ынчалза-даа бистиң ажылывыста улуг четпестер болгаш илереттинмээн курлавырлар ам-даа бар дээрзин билир бис. Чүък автомобильдериниң парыгын ам-даа четпес ажыглап турар болгаш автомобильдерниң техниктиг белен чоруу болгаш оларны оруктче үндүрериниң коэффициентизи ам-даа куду боор турар. Ооң-биле кады чүдүрүлге болгаш дүжүрүлге үелеринде машиналар дыка хөй шак-үени эрттирип турар болгаш чүдүрер-дүжүрер ажылдарны механизастаарының талазы-биле ажыл хожудап турар. Автомобильдерниң техниктиг хандырылгазында болгаш септелгезинде-даа хол-биле кылыр, аар ажылдар ам-даа үргүлчүлеп турар. Ол ышкаш күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң-даа сагылга-чурумнарын үрээр таварылгалар база бар. Автомобиль транспортунда ээл-ондакка таварыжыр чорук ам-даа хөй. Бо бүгү чүүлдер автомашиналар составын улам улуг бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарынга-даа шаптыктап турары билдингир.

Дүжүт ажаап алыышкынынга ажылдап турган чолаачыларның хуралының киржикчилери бистер, улус ажыл-агыйның бүгү адырларынга күш-ажылдың чедиишкинниг чоруу транспорттуң бүгү хевирлериниң эки ажылдаарындан хамааржыр дугайында СЭКП ТК-ның айтыышкынын барымдаалавышаан, республиканың автомобиль транспортунуң бүгү ажыл-ишчилерин социалистиг чарышты улам калбартырып, ону автотранспорттуң ажык-дузазын бүгү талалыг улгаттырарынче угландырып, камналга база хумагалалче, техниктиг дептиилгениң темпизин дүргедедиринге үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарынче угландырарын кыйгырып тур бис.

Илереттинген курлавырларны чүгле долузу-биле ажыглап, бедик медерелдиг чорукту көргүзүп, кызымаккай ажылдап тургаш, организастыг болгаш харысалгалыг чорук-биле, шыңгыы сагылга-чурум-биле алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинерин чедиишкинниг хандырып болур.

Бистер, республика хуралының киржикчилери, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирбишаан, боттарывыстың бүгү билиивисти болгаш дуржулгавысты салдынган сорулгаларны күүседиринге, тоску беш чылдың бирги чылының планын хуусаадан эрте күүседиринге бээривисти СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш облпрофчөвүлелге бүзүредивишаан, республиканың бүгү автомобилистерин бистиң үлегер-чижээвисти эдерериче кыйгырып тур бис.

КЫЙГЫРЫГНЫ АВТОТРАНСПОРТ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ РЕСПУБЛИКА ХУРАЛЫНГА 1971 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ 3-ТЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

ПОЛИТӨӨРЕДИЛГЕ ЧОРУП ТУР

БИЛИГЛЕР-БИЛЕ ЧЕПСЕГЛЕНИР

1971—1972 өөредилге чылында районнуң партия чырыдыышкын четкизинге политөөредилге организастыг эгелээн. Районда марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир 4 школада 52 кижи хаара туттунган, партияның 5 эге политшколазы, экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 11 школа боттарының өөредилгезин багай эвес тургускан. Ниитизи-биле 20 политшколада 264 кижи өөренип кирген, оларның 130-ну коммунистер.

Политөөредилгениң дээди хевири болур 6 теоретиктиг семинарда боттарының политиктиг билиин бедидер сорулга-биле 119 кижи кичээлдерге организастыг кээп турар. «Тоора-Хем» совхозунда экономиктиг база район төвүнде партия болгаш Советтер ажылдакчыларының активинде 100 кижи өөренип кирипкен. Ынчангаш бо чаа өөредилге чылында политөөредилгениң бүгү хевиринде 516 кижи өөренип турар. Коммунист бүрүзүнүң политөөредилгеже хаара туттунган турары бисте барык күүсеттинген. Ол ышкаш 13 коммунист чурттуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле өөренип турарлар.

Партия чырыдыышкынының четкилери пропагандист кадрлар-биле бүрүн хандыртынган. Партия болгаш комсомолдуң политшколазында 65 пропагандист ажылдап турар, оларның 54-тү коммунист, а хөй кезии—дуржулгалыг пропагандистер. Бүгү пропагандистерниң 70 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниглер.

Өөредилге чылы эгелээриниң мурнуу чарыында районнуң пропагандистери семинар-хуралды эрттирген. Аңаа «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседиринге пропагандистерниң сорулгалары» база «Районнуң ажыл-агыйларының чедиишкиннеринге соцчарыштың дээштии болгаш ону өөредилгеге холбаарынга пропагандистерниң киржилгези» деп илеткелдерни партия райкомунуң бирги секретары Н. Бойду база килдис эргелекчизи Б. Сарыглар кылганнар. Ол ышкаш чаа өөредилге чылынга хамаарыштыр арга-дуржулганы пропагандистер солушкан.

Бо политиктиг болгаш чугула херекке боттарының үлүүн киирип келген эки ажылдыг пропагандист-башкыларның дугайында чылыг сөстерни чугаалап болур. «Тоора-Хем» совхозтуң Май бир салбырында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшкола ам 4 чыл дургузунда ажылдап келген. Ында пропагандистеп ажылдап турар Кимир Дордуп-оол кадыкшылга школазында башкылап турза-даа, а кожазында совхозтуң салбырынга барып пропагандистеп турар. Ол кичээлдерге ыяк белеткелдиг келир. Ооң кичээлин дыңнакчылар улуг сонуургал-биле дыңнаар болгаш ону хүндүлээр. Ам 2 чыл дургузунда ол пропагандист хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келгени өөрүнчүг. Кимир Часынмаевичиниң дыңнакчылары бо чылын философия эртемин доозар болгаш политиктиг ортумак билигниң херечилел-документилерин алырлар. Ол ышкаш пропагандист даалганы эш Дордуп-оол 10 чыл дургузунда күүседип келген. Ам районда эки ажылдыг пропагандистерниң бирээзи.

Партия өөредилгезиниң районга баштайгы доозукчулары эрткен өөредилге чылында пропагандист А. Я. Загайповтуң марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколазының дыңнакчылары болган. Ону 7 кижи доосkan болгаш оларның чамдызы ам бо чылын пропагандистер болу берген. Аңныыр тывыш ажыл-агый чериниң директору И. А. Дорофеев коллективте политшколаның ажылын билдилиг башкарып турар. Ол политшкола кичээлдерни өй-шаанда эки шынарлыг чорудуп келген болгаш бо чылын база өөредилгезин организастыг эгелээн. Ында 10 ажыг чылда пропагандистеп келген коммунист удуртукчу, пропагандист Иннокентий Арсентьевич бо хүннерде багай эвес ажылдап турар.

Башкыларның ажылы чымыштыг, берге, харысалгалыг. Ынчалза-даа олар школада пропагандист хүлээлгезин чылдан чылче ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Оларга Азас школазының башкылары К. Кушкаш, Я. Дамба, Ийде Такайбан, Күнзең-оол болгаш өскелерни-даа макталдыг адап болур. Олар чонга политиктиг болгаш экономиктиг билиглерни дамчыдып бээриниң мурнакчы агитаторлары, партияның идепкейлиг дайынчылары-дыр.

Партияның политшколаларының өөредилгезиниң эгелээни-биле холбаштыр партия, совет активниң кежигүннери чер-черде тургустунган политөөредилгениң чоруп турар байдалын хайгаарап, практиктиг дузаны чедирип турар. Баштайгы кичээлдер организастыг эрткен. Районнуң пропагандистери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, ажылчы чонну экономиктиг билиглер-биле чепсеглээн турарынче улуг кичээнгейни салган. Ол ышкаш «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын ажыл-ишчилерге таныштырарынга олар идепкейлиг киришкеннер.

Кайда коллектив кежигүннери өөредилгеже бүрүн хаара туттунган болдур, ында дыңнакчыларның кичээлге келири организастыг болур. Ындыг организацияларга амыдырал хандырылга комбинады (директору Ооржак), харылзаа салбыры (эргелекчизи Кудрявцева), кураңныыр ажыл-агый чери (директору Дорофеев) хамааржыр. Ол ышкаш школаларда теоретиктиг семинарларның ажылы эки.

Партия чырыдыышкынының ажылында чедиишкиннерден аңгыда четпестер база бар. Район төвүнде марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның дыңнакчылары кичээл үзер чоруктарга таваржып тургулаан. Моон соңгаар ындыг чоруктар-биле эптеш чок демисежир ужурлуг бис.

Ол ышкаш Сыстыг-Хем, Чазыларда база Ырбанда политшколалар чамдык хүннерде кичээлдерин үскүлээн таварылгалар бо өөредилге чылының эгезинде болгулаан. Ында партия организациязы, бүдүрүлгениң удуртукчулары ону болдурбазын болгаш кичээлге дыңнакчыларның организастыг келирин хандырар хемчеглерни алгылаан. Ол ышкаш Май бир салбырда Көк-Чарның сүт-бараан фермазынга бир кичээл болбайн барган болгаш ону пропагандист Бады-Суур хүндүскү школаның ийиги ээлчээнге кичээл эрттиргеш, четтикпейн барганы-биле тайылбырлап турар. Ол агартыныг эвес болган, моон соңгаар ону болдурбазын ол хүлээнген. Мындыг янзылыг четпестер бисте бар болгаш ону чайладып алырынга чер-черде партия организациялары идепкейлиг чоруун көргүзер ужурлуг.

Сыстыг-Хемниң, Хам-Сыраның аңныыр ажыл-агый черлеринде болгаш Ырбан ыяш ажыл-агый черинде партия эге организациялары (секретарьлары Иргит, Дажыжык, Тарасова) өөредилгеже кол кичээнгейни салып, ооң кандаар чоруп турарын доктаамал хынап турар.

Чедип алган чедиишкиннерге даянмышаан, мурнакчы арга-дуржулганы нептередип тургаш, политөөредилгениң чылын чедиишкинниг доозарынга бүгү байдалдар бисте бар. Борта чер-черде партия организациялары, бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчулары идепкейлиг киржир ужурлуг.

Районнуң ажыл-ишчилери партияның XXIV съездизиниң материалдарын ханы өөренмишаан, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бо хүннерде улам шудургу ажылдап турар.

Д. БАЙЫР-ООЛ,

СЭКП Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Эки кижилер дугайында

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАРДАН

Чадаана хоорайның аптеказының ажылдакчыларындан коллективте кым эң хөй чылдарда, эки ажылдап турарын айтырар болзуңарза:

— Капитолина Дмитриевна Гавриченко — деп, чоргаарал-биле чугаалаар.

Капитолина Дмитриевна ол коллективте ажылдаа-ла ам 15 чыл боор турар. Бо үениң дургузунда ол бодунуң кылып турар бөдүүн-даа болза, нарын ажылынга бичии-даа частырыг кылып көрбээн. Кижилерниң амы-тыны-биле холбашкан эм чүүлдерин таарыштыр кылыры—шынап-ла харысалгалыг ажыл. Аңаа улуг кичээнгей, дуржулга болгаш мергежил херек.

К. Д. Гавриченко эң баштай аптеканың эм савалаар ажылын хүлээп алган. Ол чоорту улуг дуржулганы ап, амгы үеде ассистент-практикант боор ажылдап турар. Ооң ол ажылындан кижилерниң кадыкшылы, эмчилерниң ажылы улуу-биле хамааржыр.

Дуржулгалыг аптекарь аныяк тускай эртемниглерге бодунуң байлак дуржулгазын күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Ол коллективке эки ажылы дээш каш удаа үнелиг чүүлдер-биле шаңнаткан, Хүндүлел бижиктерни алган. Ооң кылган янзы-бүрү эмнерин Чадаана хоорайның болгаш районнуң өске-даа черлеринде эмнелгелерде хөйү-биле ажыглап, дуржулгалыг специалиске эмчилер, аарыг кижилер улуу-биле өөрүп четтирип турарлар.

ЧУРУКТА: К. Д. Гавриченко.

Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

Иштим аарыыр, ынчап барганда бугунны шивегейлеп турган ышкаш апаар чүве. Өйейде ынчалдыр аарааш чиде бээр боорга, эмчилерге барбайн чораан кижи мен. Чоокта чаа ол аарыым киргеш, байдалым бергедеп, Чадаана хоорайның дүрген дуза чедирер станциязының эмчилерин чалаар ужурга таварышкан бис. Мени эмнелгеге чедире берген. Эмчилер шинчээш согур-шөйүндү аараанын илереткеш, кезер деп шиитпирлээн.

Кезиишкинни аныяк эмчи Канчап Халбың-Кулакович Куулар кылган. Эмчиге он сес хондум. Бо үеде Канчап Халбың-Кулакович, сестра Нина Павловна Герасимова мени үргүлчү хайгаарап, эмнээн. Ам каң кадык чанып келдим. Чөөн-Хемчиктиң район эмнелгезиниң эмчилеринге, сестраларынга, санитаркаларынга, ылаңгыя Канчап Кууларга, сестра Нина Герасимовага четтиргенимни солун дамчыштыр илергейледим.

П. ПОЖАБОВ.

* * *

Эмчилерни эң-не буянныг кижилер дижир болгай бис. Ынчанмайн канчаар, улустуң кадыкшылы дээш билиин, күжүн үндүрүп, уттундурбас дузаны көргүзүп чоруур эмчилерге, сестраларга кижи бүрүзү четтиргенин илерегейлеп, оларның аттарын адап, йөрээлдерни салып чоруур. Тудугжу кижи мен. 1964 чылдан эгелеп холдарым аарыыр, чамдыкта көдүртүнмес апаар чүве.

Эмнелгеге чыдып, эмнедип турдум. Сөөлгү үеде холдарның аарыыры дыңзып, ажылдаары бергедей берген. Республика эмнелгезиниң нерв салбырынга чыттырып эмнээн соонда холдар аарывас апарган. Эмчилер О. Еремеева, А. Мажова олар мени үр эмнээш, күш-ажылга мени катап киирип каан. Тыва республиканың орук-тудуг эргелелинде тудуг кылып, кадык-чаагай ажылдап турар мен.

С. КЫРГЫС.

* * *

Эргим редакция, Кызыл эмнелгезиниң мээң кадайымны өлүмден чайладыр дээш үр үеде демисежип келген, участок эмчизи Олег Кууларович Мартый-оолга солун дамчыштар четтиргенимни илергейлээрин чөпшээрээп көрүңер. Аарыг кижини бажыңывыска болгаш эмнелгеге үргүлчү хайгаарап, эмнеп келген.

И. ПРИНЦЕВ.

АЖЫЛДЫ ЧАА БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

(ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДИҢ V ПЛЕНУМУНДАН)

Профэвилелдеринге партийжи удуртулганың дугайында айтырыгны чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунга чугаалашканы республиканың профэвилел организацияларының амыдыралынга улуг болуушкун болган, аңаа болган партийжи принципиалдыг чугааларда, ооң хүлээп алган доктаалында Тываның профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзырангайжыдарының, күш-ажылчы коллективтерниң бүдүрүлгечи, экономиктиг ажылынга оларның салдарын күштелдирериниң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин улам экижидериниң дугайында сагыш салыышкыны сиңниккен. «Профэвилелдеринге партийжи удуртулганың дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң доктаалы-биле холбаштыр республиканың профэвилел организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны бурунгу хүн облпрофчөвүлелиниң V пленумунга бүгү талалыг, хайнышкынныг чугаалашкан ужуру-даа бо. Ол айтырыгның талазы-биле илеткел кылган профэвилелдериниң область чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу болгаш санал берген эштер ажыл-чорудулганың чедиишкинниг-даа, четпес-даа талаларын тодаргай чугаалап, ханы анализти кылганнар.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер партия органнарының хүн бүрү удуртулгазынга, деткимче база дузаламчызынга даянгаш, профэвилелдери сан талазы-биле өскен, организас талазы-биле быжыгып, политиктиг болгаш ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарынче ажылчы чоннарның күжүн мобилизаставышаан, оларның ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылды идепкейлиг чорудуп турар апарган дээрзин демдеглээн. Кадрларны шилип алыр, ажылга таарыштыр тургузар, оларны өөредип кижизидер талазы-биле ажыл экижээн. Бүдүрүлге чорудулгазынга, социалистиг чарышты организастаарынга оларның ролю күштелген. Ылаңгыя республиканың материалдыг бүдүрүлгезинде ажылдап турарларның 85 хуузу социалистиг чарышта, 29,2 хуузу күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинде хаара туттунган. Оларның 40,8 хуузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

«Сүт-Хөл» совхозта, «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде, дараашылга комбинадында профэвилел комитеттери чарышты калбак нептерелдиг, үре-түңнелдиг, дээштиг кылдыр организастап, ооң тиилекчилеринге холбаштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин чөп ажыглап турарын пленумга айыткан.

Бир эвес «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр алыр болза, бо чугула ажыл-херекте ёзу барымдаалаашкыннары, эреңгейлээр чоруктар хөй дээрзин илеткелчи-даа, санал берген эштер СЭКП Бии-Хем райкомунуң ийиги секретары эш Өпеш, Тыва даг-дүгү тудут эргелелинде профэвилелиниң каттышкан комитединиң даргазы эш Фандюшин, профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнарының даргалары эш Киров, эш Слободчикова, эш Канзай, столоваялар болгаш ресторыннар трезинде профэвилел комитединиң даргазы эш Рыбалкина олар чижектер-биле көргүскен.

Чижээ, Ак-Довуракта тудугжулар коллективи хүлээлгени ап, эрес шудургу ажылдап турар. Ынчалзажок чамдык бригадалар ай эгезинде бедиткен хүлээлгени алган соонда, олар ону күүседиринге тудут материалдары база эргежок чугула төлевилел-документациялары-биле хандырбаазындан хүлээлге күүсеттинмейн баар. Облпрофчөвүлели, профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнары, хөй-хөй райкомнары болгаш месткомнар колхозтар болгаш совхозтарның, тус-тус бүдүрүлгелерниң, тудугларның аразында чарышты эреңгей организастап, ооң түңнелин үндүрериниче кичээнгей салбайн турар.

Ниитизи-биле алыр болза, республиканың профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң база үениң негелделерин амдаа чедир харылап шыдавайн турар деп партия обкомунуң III пленумунуң кылган түңнелдерин облпрофчөвүлелиниң пленуму бадыткаан. Чамдык месткомнарның организакчы болгаш кижизидикчи ажылының деңнели чавыс, оларга даандырган ажыл-херекти багай күүседип турар. Ындыгларга Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозта, «Совет Тыва» совхозта, Чадааның, Кызылдың амыдырал хандырылга комбинаттарында, күрүне филармониязында, Респотребсоюзтуң тудуг-септелге эргелелинде, Таңдының Кочетово сес чыл школазында болгаш өске-даа черлерде профэвилел организацияларын хамаарыштырып болур. Барык-ла месткомнарның 30 хуу хиреэн үүрмек айтырыглар сайгарып, боттарының хуралдарынга аараан кижилерге эмчи бюллетеньнерин төлээрин, оовак билдириишкиннер көөрүнге өйлежип турар.

Хөй-хөй профэвилел организациялары ажылчы чоннарның күжүн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче четпес организастап, камгалганың чурумун күштелдирер база күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле организакчы ажылды кошкак чорудуп, ажылчыннар мергежил чедип алыр, бүдүрүлгечи мергежилин бедидер талазы-биле оларга эргежок чугула дузаны чедирбейн турар.

* * *

Тываның профэвилелдериниң эвилел аразының ээлчеглиг XII конференциязын чыылдырар дугайында айтырыгны пленумга чугаалашкаш, ону 1972 чылдың январь 26-да чыылдырар деп шиитпирлээн.

Кызылдың № 1 автобүдүрүлгези чүък сөөртүрүнүң планын чедиишкинниг күүседип, Улуг Октябрьга турасказаткан күш-ажылчы ээлчегде бедик көргүзүглерлиг болуп турар. Байырлал мурнунуң ээлчээнде Л. И. Губарев кодурлүүшкүннүг ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турар. Ооң хүлээлгези болза машинаның үрелген кезектерин септээрде демир херекселдерни хоюглап кылыры. Ук херекке ол мергежээн, ынчангаш ооң ажылының шынары үргүлчү бедик болуп турар.

ЧУРУКТА: Л. И. Губарев.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Конференция

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ажылдакчылары совет чогаалчы Семён Бабаевскийниң «Чырык делегей» деп номунга номчулга конференциязын эрттирген. Ону СЭКП райкомунуң чанында партия эге организациязы организастаан. Партбюро секретары Мария Алекшина тус-тус номчукчуларга даалгаларны бергилээн.

«Чырык делегей» деп романның автору Семён Бабаевскийниң допчу намдарын эш Бады-Лама солун кылдыр тайылбырлап чугаалаан. Семён Бабаевский «Алдын сылдыстың эдилекчизи», «Чер кырында чырык», «Төрээн делгемим» деп номнарның автору.

«Чырык делегей» деп чогаалдын партияның удуртур ажылдакчылары кандыг болур ужурлугул деп айтырыгга турасказтканын ол тайылбырлаан. СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Куулар сөс алгаш, ук романның кол маадыры Алексей Фомич Холмовтуң овур-хевирин өөредиглиг тайылбырлаан.

Партия обкомунуң бирги секретары турган А. Ф. Холмов ыйыышкынга таварышкаш, элекке пенсияже үнген. Ажылга чаңчыккан кижи анаа-ла далай кайгап, арыларның чигир чыыр черин көрүп, амыр тайбың олуруп шыдавайн, партияның, күрүнениң ажыл-херээнге кандыг-бир дузаны көргүзерин оралдажы бээр. Эш Холмов комсомолдуң кудуку ажылындан эгелээш, партия обкомунуң бирги секретарынга чедир ажылдап чораан улуг арга-дуржулгалыг ажылдакчы.

Романда өске коммунистерниң тус-тусту овур-хевирин райкомнуң ажылдакчылары В. Килчен, А. Ооржак тодазы-биле ажыдып чугаалааннар.

М. ДУГУРЖАП.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГА

БҮДҮН ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ

«Чаа беш чылдың эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин улуу-биле көвүдедири болур. Малдың баш санын өстүрериңге, ооң продуктулуг чоруун бедидеринге кол чүүл—малга быжыг чем-суурну тургузарында болур» деп партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан.

Ниитиниң малынга четчир санныг, эки шынарлыг чемни белеткеп алыр дээш республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери хөй аргаларны ажыглап турарлар. Мал чеминиң белеткелиниң организастаашкыны чер болганда чаңгыс аай эвес. Колхоз азы совхозтуң база тус черниң онзагай байдалдарын, техниканың болгаш кижи күжүнүң бар курлавырларын өөренип көрүп тургаш, чамдык көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери сиген белеткелиниң үезинде 3—5 кижилиг звенолардан тургустунган тускай бригадаларны тургузуп, а өске ажыл-агыйлар сиген белеткелиниң планын тус-тус бригадаларга, салбырларга үлеп, хуваап-даа турар. А Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйлары сиген белеткелинге малчын бүрүзүн киириштирер арганы база ажыглап турар.

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда мал чеминиң белеткелин организастааны өске ажыл-агыйларда дег эвес, онзагай байдалдыг. Ол дугайында допчузу-биле таныжып көрээлиңер.

Ол колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын дүжүт ажаап алыышкынының бичии мурнунда ниитиниң малынга бүдүн чартык чылда четчир санныг чем курлавырын тургузар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, оларның үлегерин эдерерниче республиканың көдээ ажыл-ишчилерин кыйгырган. Колхозчуларның ол патриоттуг эгелээшкинин СЭКП обкомунуң бюрозу чүүлдүгзүнүп көрген. Каа-хемчилерниң ол эгелээшкини өске ажыл-агыйларга база эки салдарны чедирген.

Колхозчулар боттарынга алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткеннер. Тодаргайлаарга, 1,9 муң сиген белеткээр планын 2 муң 630 тонна кылдыр белеткээн. 10 муң тонна силосту салыр тургаш, 23 тоннаны салган. Малга бээр болгаш мал адаанга дөжээр саваңның курлавыры барык ийи чылда четчир. Тараа шөлдериниң саваңын бөлүп сараатап турар.

Колхоз баштаар чери база партия организациялары сиген белеткелинге күш-ажылды кандыг янзылыг организастааш, мындыг эки түңнелдерни чедип алганыл?

Колхоз баштаар чери сиген белеткелчилериниң доктаамал бригадазын тускайлап тургускан. Бригаданы доктаамал дээни анаа эвес. 17 кижилиг ол бригада (бригадири А. Г. Цветков) бүдүн чыл дургузунда таравас, ол бригаданың кижилерин бригадирниң чөпшээрели чокка өске ажылдарже чардыктырбас.

Мал чеми белеткээр бригада чайгы үеде сигенге ажылдаары шын-на, а бир-тээ тарап, сандаравас чүве болганда күзүн, чайын, чазын чүнү кылыр улус боор деп айтырыг тургустунуп кээр чадавас. Бригаданың кылыр ажылы чыл дургузунда үзүлбес, хемчээли улуг болгаш ажыл-агыйның өске кампанияларындан аңгылап тодараттынган.

Бо бригаданың чыл дургузунда кылыр ажылын допчулап чугаалаарга мындыг: чайын сиген, силос белеткээр, күзүн саваң бөлүп сараатаар болгаш чер чарар, кыжын фермалар, кыштагларже сиген, саваң сөөртүр болгаш бодунга быжыглаттынган техниказын септээр, час чоокшулап орда часкы хову ажылдарынга белеткенир болгаш мал чеми культураларны тарыыр, чайның эгезинде тараа культураларының ажаалдазын чорудар болгаш сиген шөлдерин суггарар, ооң соонда сиген ажылынче кирер.

Моон алгаш көөрге, сиген белеткелчилериниң чыл дургузунда кылыр ажылының хемчээли улуг. Ынчалзажок мал чеми культураларны өстүрери, ону ажаап алыры база кыштаг, хонаштарга чедирери дээн ышкаш чымыштыг ажылдарны тускайжытканы болгаш доктаамал чаңгыс бригадага хүлээндиргени — ажыл-агыйның ээлчеглиг кампанияларын чедиишкинниг чорударынга, мал чеминиң белеткелинге ээ-харысалга чок чорукту болдурбазынга, эң-не кол чүүл четчир санныг чемни баш удур тургузарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Оон аңгыда машина-техниканың, кижи күжүнүң курлавырларын-даа ажыглаары экижээн.

Ынчангаш «Тиилелге» колхозтуң сиген белеткелчилериниң ажылының дуржулгазын черле ажыктыг деп чугаалап болур. Чүге дээрге, агаар бойдузу таарымча чок болган бо чылда безин бүгү малга бүдүн чартык чылда чедер чемни белеткеп алганы борта барымдаа болур. Бүгү чүзүн малга четчир хемчээлдиг, эки шынарлыг чемнерни баш удур белеткеп алыры — мал ажылын хөгжүдериниң — малдың баш санын-даа өстүрериниң, ооң продуктулуг чоруун-даа бедидериниң үндезини, өзек айтырыы болурун көдээниң ажыл-ишчилери эки билирлер. «Тиилелге» колхоз сиген белеткелчилериниң доктаамал бригадазын тургускаш, ол сорулганы каш чыл улаштыр чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

Мал чеми белеткээр бригаданы доктаамал кылдыр тускайлаан чүве болганда сиген кезер, мал чеми культуралар тарыыр шөлдерни болгаш тракторларны, көдээ ажыл-агыйның өске-даа чепсек-херекселдерин аңаа шуут тускайлап быжыглап берген. Ында дараазында техниканы быжыглаан: дугуйлуг 17 трактор, 15 кожуглуг терге, 4 дырбааш, 4 волокуша, трактор-биле сиген кезер 4 машина, 6 силос комбайны, 2 сараат салыкчызы, 5 сеялка, 13 андазын, 2 каток, чемишчидилге тарадыр, үрезин болгаш хоралакчылар хораннаар машиналар болгаш бир автотехничка.

Бригадада ажылдап турар 17 механизатор бо бүгү техниканы сезоннар аайы-биле башкарып ажылдап турарлар.

Бригаданың чыл дургузунда кылыр ажылын баш бурунгаар планнап турар. Ылаңгыя чулуктуг чемнер өстүрер болгаш тарымал сигеннер тарыыр шөлдерни ажылдап кылырын технологтуг картада көргенин ёзугаар боттандырып турар.

Ам бригаданың ажыл-ижиниң дугайын чугаалажып көрээлиңер. Үстүнде чыскаай адаан ажылдарны кандыг янзылыг боттандырып турарыл?

ЧАС. Часкы хову ажылдары эгелеп турар үеде бо бригаданың шөлдеринге ажыл база-ла хайныгар. Күзүн аңдарган черлерниң шыгын базырып, технологтуг картада тус-тус шөлдерге кандыг ажылдарны чорударын көргенин ёзугаар боттандырып эгелээрлер: дискалаашкын, культивация дээш оон-даа өске. Тараа культураларының тарылгазы эгелээр. Силоска хереглээр культураларны, чаңгыс болгаш хөй чылда үнер сигеннерни тарылга ээлчештирилгезинде көрдүнгенин ёзугаар чаштырар. Сиген кылдыр кезип алыр болгаш чулуктуг чемге херег-

Октябрьның төлептиг белектер-биле уткуур

Беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышпышаан, үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тып, ажыглалга киирип турар. Бо хүннерде Улуг Октябрьның 54 чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегни дооспушаан, олар боттарының чедиишкиннериниң дугайын рапорттап турар.

★ **МОСКВА.** «Кызыл пролетарий» заводтуң станок тудугжуларының үлүүнде даалгага немей бүдүрген металл кестирер 180 хире агрегат бар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, материалдарны болгаш электроэнергияны камнап алыр талазы-биле хүлээлгелер чедиишкинниг күүсеттинип турар. Москвачылар чер ажылдакчыларынга берген сөзүнге ээ болган: «Сельхозтехниканың» чагыгларын ёзугаар станоктар бүдүрүп бээриниң чыл планын бүрүн күүсеткен.

★ **ХАБАРОВСК.** «Дальсельмаш» заводтуң муң ажыг ажылчыны чыл даалгаларын күүсеткен. Ам ында ийи бригаданың бирээзи-ле графикте айыткаанындан ажыр ажылдап турар. Акы-дуңма чурттар — Болгарияга, Венгрияга, Кубага бээр кодээ ажыл-агый машиналарын хуусаа бетинде бүдүрген. Ортаа Азияның болгаш Приморьениң рисчилериниң, Украинаның, Ставропольдуң, Калмыкияның, Поволжьениң болгаш Москва чоогунуң тараажыларының чагыгларын айыткан хуусаазындан эрте күүсеткен.

★ **АША (Челябинск область).** Металлургия заводунуң ажылчыннары болгаш инженерлери Октябрь мурнунда алган хүлээлгелерин күүсеткен. Олар үзүктелиишкин чок эки ажылдап турар. Бүгү металлургия бүдүрүлгезиниң талазы-биле планныг даалгаларны ажыр күүсеткен. Домначыларның, каң шуткукчуларының болгаш прокатчыктарның хөй-хөй коллективтери камналганың ат счёттарын ажыткан. Чижээ, И. Мартюшинниң бригадазы бо чылын чүс-чүс тонна шихтаны болгаш одаар чүүлдү камнап алган, пландан ажыр муң тонна ажыг металлды шуткаан.

★ **ИВАНОВО.** Күжениишкинниг планнарны — контроль даалгалардан ажып турар хүлээлгелерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар дээш шимчээшкинниң эгелекчизи — Иваново камвол комбинадының пөс-таавычылары чыл эгезинден бээр үжен миллион дөрбелчин метр костюм пөзүн бүдүрүп үндүрген. Продукцияны сайгарар талазы-биле чылда алган хүлээлге күүсеттинген. Пландан ажыр 235 муң метр пөстү бүдүрген. Октябрь мурнунуң чарыжынга Н. Орлов, В. Емельчиков, Г. Чистяков, Е. Морозов оларның бригадалары мурнап турар.

★ **КРАСНОКАМСК (Пермь область).** Камск целлюлоза-саазын комбинадының коллективи байырлал мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде чедиишкинниг ажылдап турар. Коллектив чурттуң ном үндүрер черлеринче пландан ажыр 2.500 тонна саазынны чоруткан. Саазын бүдүрер үшкү машинада ажылдап турар улуг мастер П. Паньковтуң бригадалары чарышка шылгараан. Деригни билдилиг ажыглавышаан, олар пландан ажыр продукция бүдүрер талазы-биле хүлээлгелерин барык ийи катап ажыр күүсеткен.

(СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ).

Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары! Найыралды болгаш чаңгыс эпти быжыглаар дээш, акы-дуңма харылзааларны улам ыңай хөгжүдер дээш демисежиңер! Социализмниң дайзыннарының чимзениишкиннеринге серемчилелдиг болуңар!

Социалистиг интернационализмниң тугун бедик тудуңар!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 54 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛДЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

РСФСР-ниң болгаш Моолдуң аразынга найыралчы харылзааларны тургузар дугайында дугуржулгага 1921 чылдың ноябрь 5-те ат салган. Совет-моол найыралдың бузулбас үндезиннери укталып тургустунган ол хүнден бээр бөгүн мугур 50 чыл болган.

1921 чылдың ноябрь 5-те В. И. Ленин Кремльге Д. Сухе-Баторга баштаткан моол төлээлер-биле ужурашкаш, моол революцияның перспективазының дугайында үнелеп четпес сүмезин берген.

В. И. Ленин, Моолдуң Араттың революстуг намының тургустунганын бедик үнелээш, дараазында бодалды онзалап демдеглээн: «...**Силерниң чурттуңарның кандыг-даа ажылчы кижилеринге кара чаңгыс шын орук болза, Совет Россияның ажылчын, тараачыннары-биле эвилелдежип алгаш, күрүне болгаш ажыл-агый талазы-биле тускай хамаарышпас чорук дээш демисежири болур. Ук демиселди хоорук чорудуп болбас, моон ужурунда моол араттарның намын тургусканы оларның демиселиниң чедиишкинниг болурунга магадылал болур**».

Ук беседа үезинде В. И. Ленин Моол Арат республиканың капиталистиг эвес оруктап хөгжүп болурун төлээлерге тайылбырлап бергеш, ындыг хөгжүлдени революстуг нам болгаш чазактың ажылын күштелдирип тургаш хандырып болур деп чугаалаан. В. И. Ленинниң бодалы-биле алырга, чүгле ындыг ажылдың база нам, чазактың салдарын күштелдиргениниң түңнелинде кооперативтер өзер, ажыл-агыйның болгаш национал культураның чаа хевирлери тыптыр, чурттуң экономика база культура талазы-биле хөгжүлдези дээш араттар нам, чазакты долгандыр каттыжар. Чүгле нам, чазактың салдары-биле тургустунган ажыл-агыйның чаа тургузуунуң ортулукчугаштарындан улусчу Моолдуң чаа, капиталистиг эвес экономиказының системазы өөскүп хөгжүүр дээрзин В. И. Ленин бүзүрелдиг чугаалаан.

Улуг башкы Ленинниң моол төлээлерни хүлээп алган хүнү —1921 чылдың ноябрь 5-те РСФСР биле Моолдуң аразынга акы-дуңмалышкы харылзааларны тургузар дугайында Дугуржулгага ат салган. Ук Дугуржулгага РСФСР биле Моолдуң чазактары бот-боттарын кара чаңгыс хоойлу ёзугаар тургустунган улусчу чазактар деп хүлээп көрген болгаш кады ажылдажылганың чугула негелделерин тодаргайлап бижээн. 1922 чылдың январь 2-де үнген «Уриа» солун: «Дугуржулга болза бурунгаар хөгжүлдениң оруктарын биске ажыдып, национал тускай хамаарышпас чорууvусту хандырып турар-дыр»—деп, бижээн.

Моол төлээлерге В. И. Ленинниң сүмелери МАРН-ның бүгү ажыл-херээниң үндезини, ооң алыс шугумунуң уткашынары болу берген. Моол улусчу революцияның баштыңчызы Д. Сухе-Батор Ленинниң чагыгларын ыдыктыы-биле сагып боттандырарын, Лениинден кезээде өөренирин, Совет улус-биле найыралды быжыглаарын моол араттарга чагаан.

«Моолдуң тускай хамаарышпас хөгжүлдезиниң өөргаланыр кол күштери болза, чурт иштинде күш-ажылчы чон болгаш чурт даштында Советтиг Россия болур»—деп, Д. Сүхэ-Батор бижээн. Бо чагыгны моол улус бодунуң революсчу намынга баштадып алгаш 50 чылдар дургузунда ыдыктыы-биле күүседип келген.

1921 чылда Моол кедергей хожудаңгай көшкүн, мал ажылдыг, караңгы бүдүүлүк, аарыг-човулаң, феодал төре, сарыг шажынга бастырган чурт турган. Феодал-теократтыг хожудаңгай Моолдуң орнунга чаа, күчүлүг революсчу Моол өзүп быжыккан.

Амгы Моолда бүгү-ниитиниң долу эвес ортумак өөредилгези дээш демисел чоруп, 12 факультеттиг күрүне университеди, Эртемнер академиязы ажылдап турар.

1919 чылда чуртка чаңгыс-ла эмчи турган болза, амгы үеде 650 кижи санынга бир эмчи онаажып турар, халдавырлыг аарыглар узуткаттынган, чоннуң өзүп-төрүүрү бедээн, ооң чартык кезиинден хөйү 25 хар чедир назылыг кижилер апарган.

Шаанда Моолга үлетпүр бүдүрүлгелери барык чок турган болза, амгы үеде МАР индустриалдыг чурт болуп турар. Арат чоннуң материалдыг байдалы онза экижээн.

Чурттакчы чоннуң культуразы деңнелге чок хөгжээн. Уран чүүл, чогаал кайгамчык өскен, моолдар орус улустуң, делегейниң шылгараңгай чогаалдарын төрээн дылынга номчуп, марксизм-ленинизмниң чогаалдарын моол дылда өөренип турарлар. Моол театр Шекспирниң, Шиллерниң, Пушкинниң, Горькийниң, Чеховтуң болгаш өскелерниң-даа чогаалдарын чонга көргүзүп турар. Күрүнениң симфония оркестри моол хөгжүм чогаалдары-биле чергелештир Чайковскийниң, Бетховенниң, Глинканың база өскелерниң-даа чогаалдарын күүседип турар. Улан-Баторда «Орбита» бар, чоннуң 60 хуузу радиоприемниктерлиг.

1921 чылда Моол делегейде эң хожудаңгай чурттарның бирээзи, а ооң чону херек кырында кул байдалга турган. Ол озалааш чурттуң келир үези кандыг боорун ынчан эскерери берге турган. Амгы социалистиг Моол 50 ажыг күрүнелер-биле харылзааларны тудуп, КНО-нуң база делегейниң өске-даа организацияларының ажыл-херээнге идепкейлиг киржип турар. Чартык чүс чыл дургузунда моол улустуң чедип алган чедиишкиннерин дес-дараалай санаары берге.

Социалистиг Моолдуң чедиишкиннериниң үндезини — улуг Ленинниң өөредиин чайгылыш чок боттандырып турар МАРН-ның шынчы удуртулгазында, моол улустуң ленинчи чагыгларга шынчызында. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы эш Ю. Цеденбал моол улустуң эрткен төөгүлүг оруун түңнеп тура, мынча дээн: «Капитализм бир шагда феодализмге бодаарга, депшилгелиг чада болуп турган. Ынчалза-даа ооң чедип алган депшилгези кижи төрелгетенниң ырма сынчыг човуланы, качыгдалы, ханы-биле төлеттинген. Капиталистиг эвес хөгжүлде дээрге база-ла кижи төрелгетенниң депшилгези болгай, ынчалза-даа ол депшилге, К. Маркстың чечен сөстери-биле алырга, «өлүрткен кижиниң бажының сөөгүн аяк кылгаш, чүгле оон ары чигири чооглаар мен дээр ческинчиг ээрен-манчакка» дөмейлешпес. Мынчангаш капиталистиг эвес хөгжүлдениң оруу кошкак хөгжүлделиг чурттарның улустарының алыс сонуургалдарынга ылап таарыжып турар». Ленинчи орук-биле хөгжүп орар моол болгаш өске-даа улустарның төөгүлүг дуржулгазы улуг Ленинниң өөредииниң амыдыралчы күжүн, эчис шынныын бадыткап турар.

Совет кижилер, найырал дугуржулгазының 50 чыл оюн улуг өөрүшкү-биле демдеглевишаан, акы-дуңма моол улуска изиг байырын чедирип, социализм тургузуушкунунга,, МАРН-ның XVI дугаар улуг Хуралының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерни, аас-кежикти күзеп турарлар.

Ю. АРАНЧЫН,

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының даргазының оралакчызы.

МУРНАКЧЫ КИЖИЛЕРНИ АЛДАРЖЫДЫП ТУР БИС

Тожунуң чурттакчы чонунуң хоочун, улуг, чалыы мындыг үш салгалының мурнакчы төлээлериниң район слёду Тоора-Хем суурга чоокта чаа болуп эрткен.

Ленин орденниң эдилекчизи Ак Мырлаа, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары Феофил Чистяков, Доңгак Чат, Степан Иванков, Бараан Балбыр олар хоочун, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол, Ленин орденниг хераажен аңчы Бараан Серен, Евгений Соловьев, Иван Посохин олар улуг аңчы Сергей Кол, комсомол ажылдакчызы Светлана Орлова, специалистер Владимир Шивак, Наталья Соколова олар чалыы салгалдың кижилериниң аразынга турганнар. Хөй-хөй төлээлерниң хөректерин чазактың орденнери, медальдары каастаан.

Үш салгалдың кижилериниң дөзеп салгаан чаагай чаңчылдарының дугайын районнуң шериг комиссары эш М. Корабаев тодаргай чижектер көргүзүп тургаш, бодунуң илеткелинге делгереңгейи-биле чугаалаан. Хоочун аңчы эш Мырлаа, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи чораан эш Посохин, комсомол ажылдакчызы эш Орлова, партия райкомунуң секретары эш Дарган болгаш өскелер-даа солун саналдарны берип, чүве чугаалааннар.

Слёттуң киржикчилери районнуң бүгү ажылчы чонунга кыйгырыгны хүлээп ап, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга кижи бүрүзү идепкейлиг киржип, коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаарынче оларны кыйгырган.

Ам сорулга болза ындыг ужуражылгаларны албан, организация, бүдүрүлге черлеринге, школаларга организастап, янзы-бүрү салгалдың мурнакчы кижилериниң үлегер-чижээниң коммунистиг болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгеге салдарын улам дээштиг калбартыры болур.

Ол слёттуң шиитпирин ёзугаар сураглыг кижилерниң тырттырган чуруктарын көргүскен стендини район төвүнде дерип тургускан болгаш районнуң хөй чурттакчылыг суурларынга ындыг стендилерни Улуг Октябрьның 54 чыл оюнуң байырлалынга уткуштур дерип тургускан.

В. ТАМДЫН-ООЛ,

Дайынның, күш-ажылдың хоочуннарының район чөвүлелиниң даргазы болгаш район Совединиң аныяктар херээниң талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы.

Байырлалга уткуштур

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 54 чыл оюнга тураскааткан чаагайжыдылга болгаш арыг-шевер талазы-биле ажылдар Мөңгүн-Тайга районнуң төвү — Мугур-Аксы суурда хайнышкынныг чоруп турар. Бүдүрүлге, ажыл-агый, албан черлериниң коллективтери болгаш чурттакчылар боттарының девискээрлерин аштап арыглааш, кажаа, херимнериниң үрелген черлерин септеп кылгаш, будуп, чугайлап шеверлээн.

Суурнуң кудумчуларын аштап арыглаар, корумнуг болдурарынче кичээңгей салдынган. Кудумчуларны өй-өйде аштап, боктарны хамаарышкан организациялар, чурттакчылар суурдан чайладып турар. Эрткен дыштаныр хүннерде бүгү коллективтер, чурттакчылар бир дем ажылдааш, арыг-шевер талазы-биле хөй ажылды кылган.

Мугур-Аксы суурга чылчылда хөй ыяшты олуртуп келзе-даа, өспейн келген. Күскү ыяш олуртулгазында 180 ажыг теректи турган черлериниң хөрзүнү-биле кады тургаш, кудумчуларда эккеп олурткан. Чурттакчылар бажыңнарының чанында хөй ыяштарны олурткан. Мурнунда-даа, чаа-даа олурткан ыяштарны камгалаар кажааларны организациялар тудуп кылган.

Д. ШАКТАР.

КУРЛАВЫРЫ

лээри-биле силостаар сигеннерни бригада эвээш эвести тарып турар. **Тимофеевка, пырай, люцерна дээш оон-даа өске сиген аймааның бир гектарындан-на 22 центнер чедир сиген массазын ап турар. Ынчалзажок тимофеевка биле люцерананың үрезиннерин холааш тараан черлерниң эки дүжүткүр болурун дуржулга бадыткаан.**

Мал чеми культураларны тараан соонда ук черлерниң чайгы ажаалдазы эгелээр. Олуруглар аразын ажылдап кылыры, минералдыг чемишчидилгелер-биле өзүмнерни чемгерери, бок үнүштерни аштаары, хөрзүн чүүлдерни төгери дээш оон-даа өске. Ол үеде бригада кежигүннериниң чамдыызы сиген шөлдериниң суггарылгазынга, чайгы чер андарылгазынга ажылдай бээрлер. Ынчан сиген ажаап алыышкынынга херегләэр дериг-херекселдерниң септелге, хыналдазын база-ла доозкан турар.

ЧАЙ. Чайгы үеде бригада кежигүннери шуптузу сиген белеткелинге ажылдааш туруптар. Ол үеде бригада дөрт звено апаар: бирээзи сигенни кестирер, ийи звено бөлүп, сарааттаар, а үшкү звено силос культураларының болгаш тараан сигеннерниң ажаап алыышкынынга ажылдай бээр. Мал чеминиң белеткелин мындыг янзылыг арга-биле чорударга ажыл бүдүнгүр болгаш шынарлыг боор турар. Силос культураларын ажаап алган шөлдерни келир чылдың тарылгазынга ол үеде белеткеп эгелээр.

КҮС. Тараа ажаап алыышкынын чоруп турар үеде сигенчилер бодунуң ажылын база үргүлчүлеп турарлар. Сиген белеткели-биле чергелештир тараазын ажаап каапкан шөлдерниң саваңын бөлүп, сарааттап эгелей бээрлер. Сигенчилер бригадазы комбайнерлер-биле сүрүштүр ажылдап чоруп орарлар. Тараа шөлдеринде саваңны чогуур үезинде чайладып ажаап алырга, күскү чер андарылгазын шулуудадырынга база-ла ажыктыг боор турар. Бир эвес дүжүт ажаап алыышкынының үезинде комбайннардан гараа сөөртүр транспорт чедишпестей бээр болза, сиген бригадазының тракторларының чамдыызы аңаа ажылдай бээр. Бо күзүн 17 тракторнуң дөртү комбайннардан тараа сөөртүп турган.

Соок дүжүп, чер доңгуже чедир бригаданың чамдык тракторлары күскү чер андарылгазынга ажылдаарлар.

КЫШ. Бригаданың механизаторлары орай күске чедир саваң ажаап алыышкынын болгаш күскү чер андарылгазын үргүлчүлевишаан, кыштаглаашкын эгелээр ырак мурнунда-ла фермаларже, малчыннар кыштагларынче мал чемин сөөртүп эгелээр. Тараа шөлдеринден саваңны сарааттакчы-биле трактор тергелеринге чүдүргеш, фермаларга чедирип турар. Ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринде саваңны шөлге бөлүп, сарааттаар, а ол ажыл шыпкарлырга саваңны чүдүрген олчаан хереглээр черлеринге чедирери шуут чурумчаан. Оон аңгыда түс-түс колхозчуларның хуу хереглелинге саваңны база-ла бо бригаданың кежигүннери сөөртүп берип турар. Саанчы, механизатор, тудугжу болгаш өске-даа колхозчунуң чеже хемчээлдиг саваң херегләэр дугайында билдириишкини бригадирге чыгдынып кээр. Хөвуга ажылдап хүнзээн трактористер кежээ суурже чанарда колхозчуларның хууда хереглээн саваңын чүдүрүп алгаш чоруптарлар.

Мал чеминиң (саваң, сиген, концентрат) сөөртүлгези кыштадыр үргүлчүлээр. Ноябрь айның төнчүледир кол-кол ферма, турлагларга мал чеминиң арбын курлавыры дүжүрттүнерге графикте айыткан хуусаазы келген тракторларны септелгеже киирер. Ындыг арга-биле бүгү тракторлар часка чедир септеттинер. Септелгени механизаторлар автотехничказының механиктери-биле кады боттары кылып турарлар.

Кышкы үеде үрезин белеткели, шөлдерже өдек сөөртүлгези болгаш өске-даа агротехниктиг ажылдарны боттандырып турар. Шала часкаар хөвү ажылдарынга белеткел калбарар.

«Тиилелге» колхозта сигенчилерниң доктаамал ажылдаар бригадазында күш-ажылды организастааныың дөпчүлап чугаалаарга ындыг.

Үстүнде чугаалаан чүүлдеривистен мындыг түңнелди баш удур кылып болур. Колхозтуң бүгү малынга херектиг янзы-бүрү чемни көвүдедирин, ажаап алырын, хереглекчилерге сөөртүп чедирерин механизаторлардан тургустунган чаңгыс бригадага тускайлап тургусканы ээлчеглиг кампанияларны кыска хуусаада эрттиреринге, малды чем-биле доктаамал хандырарынга болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедиринге, техника ажылын экижидеринге эки салдарлыг.

Бөдүүн чижектер. Чамдык ажыл-агыйлар сиген кезилдезин тараа ажаап алыышкыны азы часкы тарылга дээш дыка-ла буу-хаа дүвүрээрлер. Бо колхозта ындыг эвес—түс-түс адырларны, участоктарны харыылаар кижилер болгаш техника тускайжыттынган. Харын-даа ажыл-агыйның иштики специализастаашкыны тодараттына берген. Ол чорук кайда, чүнүң чыдып каап турарын илередиринге, ону эдип алырынга иштики курлавырларны дилеп тыварынга ажыктыг.

База бир чижек. Чамдык ажыл-агыйларның ферма, салбыр, кодан бүрүзүнге шанак, трактор, машина-биле сиген, саваң сөөртүр кижилерни тускайлап тургузуп турар. Оларның саны 30—40 ажа бээр. Ол кижилерниң ажылдап турары бүдүрүкчүлүг эвес. Харыылаан черлеринге чемни арбыдадыр сөөрткеш, чамдык хүннерде «дыштаныры» кайы хөй азы хүнде бир катап саваңнааш, сигеннээш, чартык хүн аңаа хүнзээр. Оон туржук чамдык кижилер бир хүн ийи-үш катап сигеннеп каап, каш хонук иштинде хууда ажылын бүдүрүп чоруй баарлар, оон уламындан мал чеми үстү бээр таварыгалар болгулай бээр.

Ынчангаш «Тиилелге» колхозтуң сигенчилериниң дуржулгазын өске ажыл-агыйларга ажыглаары черле күзенчиг.

С. МААДЫ,

«Шынның» тускай корр.

ГДР. Карл-Маркс-Штадт хоорайның 300 муң хире чурттакчылары эртемниг коммунизмниң үндезилекчизи Карл Маркска тураскаалды ажыдарының митингизинге киришкеннер. Республиканың эң улуг үлетпүр төптериниң бирээзи болур ол хоорайда тургускан тураскаалдың автору—совет скульптор Л. Е. Кербель.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

САНТЬЯГО. СЭТА-ның корреспондентизи Р. Князевтиң дамчытканы болза:

Чилиниң күш-ажылчы улузу кайгамчыктыг хүнну — Улусчу чаңгыс эптиң президент Сальвадор Альенде баштаан чазааның эрге-чагырганы холга алганының бир чыл оюн демдеглеп турар.

Бо латин-америк чуртка эрткен чыл болза улуг болуушкуннарның болгаш чугула чаартылгаларның чылы болган. Чаа чазак бодунуң соңгулда мурнунуң программазын күүседири-биле эвээш эвес чүвени кылган. Чазак социалистиг келир үеже орукту Чилиге ажыдып бээр ужурлуг социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны чайгылыш чок боттандырып келген. Чурттуң кол бойдус байлактары — элбек чес-рудалыг черлерни чили улуска эгидип берген. Америк монополиялар ол чес-рудалыг черлерни хөй-хөй он-он чылдарда ажыглап, эгээртинмес кончааларны ап келген. Мооң-биле кады чили үлетпүрнүң өске-даа чугула чамдык адырларының — металлургия, хөмүр-даш, аъш-чем, пөс-таавы, балык адырларының хөй-хөй улуг бүдүрүлгелери экономиканың ниитилел секторунче шилчээн. Чоокта чаа Сальвадор Альенде экономиканың секторларын кызыгаарлаар дугайында хоойлу төлевилелин Национал конгресске киирген. Ук төлевилел даштыкы болгаш иштики монополияларның экономикада шургуушкунун шуут узуткаарын баш бурунгаар көрген.

Күрүнениң үлетпүрге күчүлүг секторун тургузары үлетпүрнүң сегиишкини-биле, хөй-хөй бүдүрүлгелерде, ылаңгыя чоннуң холунче шилчээн заводтарда болгаш фабрикаларда продукцияны бүдүрерин элээн көвүдедири-биле каапсырлажып келген. Баштайгы медээлер-биле алырга, бо чылын Чилиде үлетпүр бүдүрүлдези 9 хуу хире өзер. Чуртталга тудуунуң хемчээли дыка көвүдээн, ам Чилиде шаандагызынга бодаарга, оон хөй чуртталга бажыңнарын тудуп турар.

Бо бүгү шаанда чурттуң эң-не берге айтырыы—ажыл чокталыр чорукту узуткаар дээш демиселге биче эвес чедиишкиннерни чедип алыр арганы берген. Чаа чазак баштайгы хереглелдиң бараанарынга өртектерни мурнундагы деңнелинге коддуунда хевээр артырбышаан, ажылчы чоннарның эң калбак бөлүктериниң байдалын элээн экижидип, оларның ажыл төлевирин болгаш пенсияларны улуу-биле бедиткен.

Улусчу чаңгыс эптиң чазаа аграр реформазын идепкейлиг чорудуп турар. 1300 помещиктиң черин хавырган. Чоокку үеде Чилиге помещиктерниң чер ээлелин узуткаарын доозар.

Эрткен чылда Чилиниң делегей байдалы элээн экижээн. Улусчу чаңгыс эптиң чазаа бүгү чурттар-биле оларның ниитилел-политиктиг тургузуундан хамаарылга чокка найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынче угланыышкынны холга быжыы-биле алган. Куба, ГДР, КУР болгаш өске-даа хөй-хөй чурттар-биле Чили дипломаттыг харылзааларны тургускан. Империалистерниң болгаш оларның агентуразының бүгү чимзениишкиннеринге чөрүштүр Чилиниң латин-америка чурттар-биле чаагай кожаа-хелбээ, найыралчы харылзаалары чедиишкинниг хөгжүп турар. Чилиниң Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылгазы хүн келген тудум-на быжыгып турар.

МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Елисей ордузунга Францияның Министрлер Чөвүлелиниң хуралы президент Ж. Помпидунуң даргалаашкыны-биле болуп эрткен.

Эрткен неделяда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң үезинде болган француз-совет чугаалажыышкыннарның дугайында отчётту даштыкы херектер министри Морис Шуман кылган. Францияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга ат салган дугуржулгаларның дугайын ол база дыңнаткан.

Премьер-министрниң чанында күрүне секретары Лео Амоннуң журналистерге дыңнатканын ёзугаар алырга, чазактың хуралынга президент Ж. Помпиду чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң аян-чоруу «француз-совет кады ажылдажылганың чедип алган бедик деңнелин» демдеглээр арганы берген деп, ол медеглээн. Экономиктиг, техниктиг болгаш культурлуг адырлар талазы-биле ийи талалыг кады ажылдажылгага аажок калбак перспективаларны ажытканындан аңгыда ук аян-чорук амгы делегейниң бүгү улуг айтырыгларын, ылаңгыя Европаның айтырыгларын тодаргай чугаалажып көөрүнге арганы берген.

Бо айтырыгларның хөйүнүң талазы-биле, ылаңгыя Европага дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының болгаш кады ажылдажылганың политиказын уламчылаарынга хамаарышкан айтырыгларның талазы-биле француз болгаш совет үзел-бодалдарының чоогу тодаргай апарган.

Ийи чазак тургустунган бүгү айтырыгларның талазы-биле сүме кылырын үргүлчүлээр дугайында дугуржулганы чедип алган.

◆

КЫДАТТЫҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, КУР-нуң чазаа Канадада элчин Хуан Хуаны Кыдаттың КНО-нуң айыыл чок чорук Чөвүлелинде доктаамал төлээлекчизинге томуйлаан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVI сессиязынга КУР-нуң төлээлерин даштыкы херектер министриниң оралакчызы Цяо Гуань-хуаны баштадыр база томуйлаан.

Республиканың культура амыдыралында болуушкуннар

Тываны бүгү чурт көрген

Тываның найысылалынга телевидение төвүнүң тудуу беш чыл бурунгаар доозулган. Ынчан телевидение көрүкчүлери чүгле Кызылдың чурттакчылары болур деп тускай эртемниглер биске тайылбырлап турган. Эртем болгаш техниканың шапкын хөгжүлдезиниң ачызында тургустунар аргалыг болган ол телетөп Тываның культурлуг амыдыралынга чаа арынны ажыткан. Делегейниң кайы-даа ужу-кыдыында болуп турар чүүлдерни өөнге олура-ла андара тырттып эккелгеш, көрүп, магадап олурарын бистиң өгбелеривис чүгле хуулгаазын тоолдарынга күзеп чораан. Чоннуң ол күзели совет үеде херек кырында боттанганы ол.

Амгы үеде телеэкран республиканың дыка хөй хоорай, суурларында өг-бүлелерниң аалчызы апарган. Кызылдың телестудиязының ажылы улгаткан, ол бодунуң программазын чүгле республиканың ажылчы чоннарынга эвес, а харын-даа бүгү Совет Эвилелиниң хөй националдыг улустарынга бараалгадып турар апарганы улуг өөрүшкү.

Октябрь байырлалының бүдүүзүнде Москваның Төп телевидениезин дамчыштыр Кызылдың телестудиязының белеткээн бүдүн программазын бүгү совет көрүкчүлерге бир-ле дугаар дамчыткан.

Бүдүн шак дургузунда көргүскен ол дамчыдылгага Совет Тываның ажылчы чоннарының ажыл-ишчи чедиишкиннерин, алдар-сураглыг кижилерин, аныяк үлетпүрүн, каш чүзүн малын, уран чүүлүн бүгү Эвилелдиң телекөрүкчүзүнге Төп телевидениениң үш кол программазынга дамчытканы бисти өөрткен. Тываның культурлуг хөгжүлдезиниң болгаш ажыл-херектериниң дугайында СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары чогаалчы С. К. Тока дыңнаксанчыг, солун кылдыр чугаалап берген.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, бөдүүн араттың оглу У. А. Бавуун-оолдуң ажыл-ижинге тураскааткан кино-биле бүгү Совет Эвилели танышкан. Найысылалывыс Кызыл хоорайны кинога тыртырып кааны кончуг солун. Республиканың уран чүүлүн күрүнениң аныяк ансамбли «Саян» төлээлеп, бодунуң национал хевирлиг программазын телекөрүкчүлерге бараалгаткан.

Бистиң аныяк телестудиявыстың чогаадыкчы өзүлдезин херечилеп турар бо дамчыдылганы Төп телевидениениң улусчу чогаадылгаларның Кол редакциязы шефтеп, үндүрүшкен. Техниктиг дериглери төп областар, крайларның-биле деңнээр аргажок чегей бистиң студиявыстың ол бүгү эвилелчи экранче баштайгы үнүүшкүнү уран-чечен, чогаадыкчы болгаш көрүштүг талазы-биле чогуур негелделерни долу хандырып шыдаваан-даа чадавас. Ол дугайында тускай комиссияның түңнели келгелек. Бистиң ол дамчыдылгавыс экилерниң азы кошкактарның одуруунда деп баш удур шиидери берге. Ынчалза-даа Москвага ол дамчыдылганы аппарып чедирип чораан эштерниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, дамчыдылганы хүлээп ап турган комиссия ону ортумактарның одуруунга санап, артында-ла үш программага дамчыдар кылдыр шиитпирлээни өөрүнчүг.

О. НАМЧЫЛАК,
телестудияның редактору.

НОМ болгаш НОМЧУКЧУ

КИЧЭЭНГЕЙНИ ХААРА ТУДАР

Комсомолчу Светлана Сат Дөң-Терезинниң кедээ библиотеказынга ажылдаа-ла 2 чыл чоокшулап орар. Сат Доржуевна 10 класс доскаш, күш-ажылчы оруун ынчаар эгелээн.

Ооң ажылдап турар библиотеказы сууруңуң кол кудумчузунда чаагайжыды туттунган чаа бажыңда. Аңаа кире бээрге-ле кижиниң сеткил-сагыжы чырып, эстетиктиг аян номчукчуну кичээндирип, хаара туда бээр.

Номчулга залының эжиин ажыдыптарыңга, стендилер, булуңнар үе-үелеп үргүлчү солчуп турары илдең, чаа-чаа чурук-хөрүк, лозун-бижик-даа көстүп келир.

Чоокта чаа аңаа черле кире бээр аайым-биле чордум. Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга хамаарыштыр кан «Тыва чаа беш чылда», «Ленин дириглерден артык дириг», «Республиканы билир сен бе?», деп көрүштүг стендилер, «Тускай эртемниглерге ном делгиири» деп булуң шевергини-биле дериттине берген болду. Столдарда көктээн солуннар, журналдар, чаа номнар...

Светлана Доржуевна совхоз ажылчыны Ооржак Байыр-оолга «Ырак аалда» деп ном бижип берип олур. Мендилешкеш, «Ырак булутту» (номчаан-даа болзумза) ажып көрүп олур мен.

Ол кедээ библиотекада ном фондузу элбек, номчукчулар саны 420 кижи (кожер библиотекаларның номчукчуларын санаваска) чедип турар болду.

«Чоннуң оглу» деп номга эрткен конференция, «Бодумнуң тускай эртемимге чоргаарланыр мен» деп диспут болгаш «Төрээн крайың билип ал» деп викторинаны эки организастап эрттирген.

Библиотеканың ажылын экижидеринге экономист О. Алдын-оол, мал эмчизи Р. Давыш-оол, башкылар О. Бызыр, Г. Кестик-оол болгаш өскелерниң-даа организакчы ролю улуг. Эки номчукчулар малчыннар К. Куулар, Ч-Д. Ооржак, ажылчын О. Дадар-оол, комсомолчулар Б. Ооржак, А. Лама, О. Кан-оол, С. Сарыглар, З. Монгуш библиотеканың идепкейлиг аалчылары апарган.

Библиотека чөвүлели бодунуң ажылын парткомнуң бадылааны план ёзугаар комсомол организациязы, херээженнер болгаш клуб чөвүлелдери-биле дем кадып ажылдап турар.

Библиотека чөвүлелиниң ноябрь, декабрьда кылыр ажылдарының планы солун. «Уран чүүл» деп викторинаны, В. В. Маяковскийниң «Чүнү эки дээрил база чүнү багай дээрил?» деп номунга ыткыр номчулганы, С. Сүрүң-оолдуң «Лейтенантының даалгазы», О. Саган-оолдуң «Төрээн кижилер» деп номнарынга беседаны болгаш А. Даржааның «Демир оглу» деп номунга номчулга конференциязын эрттирери планнаттынган. белеткел ажылдары түлүк чорул турары черле эки.

Светлана Доржуевна чүгле ном бижидип орар эвес, херээженнер чөвүлелиниң, комсомол комитединиң кежигүнү. Эрик кудумчузунда агитатор хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар комсомолчу.

Ном саңы кышка бүрүн белен: чугайлааш, чылыглаан, одаар хөмүр-даш, ыяш курлавыры четчири-биле белеткеттинген. Ак кедээ Совет библиотекарьга эки шынарлыг чуртталга бажыңын берген болгаш саң-хөө талазы-биле эки хандырып турар. 1972 чылдың чагыдылгазынга 19 журналды, 11 солунну 150 ажыг рубль-биле чагыдып берген. Ном садып алыры-биле фондуну тускайлаан дээрзин Сат өөрүшкү-биле демдеглеп олурду.

Район төвүнге айда 2 удаа эртер культура ажылдакчыларының семинары аныяк библиотекарьга улуг дузалыг, өөредиглиг. Эрткен чайын Кызылга болган ай хуусаалыг семинардан хөйнү билип алган дээрзин С. Сат чугаалады.

Бо болза Барыын-Хемчик районда Ак кедээ Советтиң Дөң-Терезин суурда кедээ библиотеказының ажыл-херээнден алган фактылар-дыр.

А. ДОПЧАА.

Ырның болгаш танцының «Саян» ансамбли Тываның ажыл-ишчилеринден аңгыда, республикадан дашкаар база оюн көргүзүп чоруп турганын билир бис. «Саян» ансамбли удавас Поволжьеже оюн көргүзүп чоруурунга белеткенип турар.

ЧУРУКТА: хөйге билдингир тыва танцы—«Ээлдек шыңгырааштың» солизи Галина Чөөдунуң белеткел үезинде шимчээшкининиң балетмейстер Р. С. Ульяновтуң эдип турары.

Кызылда уругларның музыка школазының өөреникчилери Саяна болгаш Марина Сарбааларны башкызы Лилия Дмитриевна Поморцева фортепианога өөредип олурары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

Уран чурулганы сайзырадыр

«Шын» солуннуң «Аныяктар болгаш чурумалдыг уран чүүл» деп эгелиг мурнуку чүүлүн номчааш, бодумнуң бодалымны илередип, республиканың школаларында бо талазы-биле байдал кандыгыл дээрзин, эш-өөр-биле сүмележикседим.

Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазының 4—6 класстарында чурулганы башкылап турар кижи мен. Бистиң школавыста болгаш районнуң чамдык школаларында, бо эртемни чугулалап көрбейн турары-биле, чурук кичээлдеринге школаларның удуртукчулары олурушпас болгаш расписаниеге коддуунда сөөлгү кичээлдеринге киирип каар. Чамдык кичээлдер карангы черге эртип, кичээлдиң шынары чавыс болуп, уругларның караанга багай салдарын чедирип болгу дег.

Эге класстарның чамдык башкылары чурулга башкылаарының методиказын билир-даа болза, бо эртемге четпес сагыш салып турарындан, өөреникчилер чурулганың бөдүүн техниказын безин билбес болгулаар. Бирги класска чураан тукчугажын, рамазын ушку класска чедир чуруп кээрге, өөреникчиниң чураанында кандыг-даа өскерилге, немелде чок, биеэги-ле бирги класска чурааны-биле дөмей болур.

Бо эртемниң башкылаашкынын кыдыра көрүп турары-биле чамдык өөреникчилер чурук кичээлинге кыдырааш, карандаш чок кээр, харын-даа, чамдыктары: «чевеш хол-дур», «салым-чаяаным чок кижидир мен», «төрүмелимден чурукчу эвес кижи мен» дээр хөөннерге алзып, «тура чокта күш чок, дус чокта амдан чок» дээри ышкаш, кызып өөренмейн турары четпес.

Бисте чурулга кичээли эртирер тускай кабинет чок болганы-биле чамдык класстар карангы, чырык кайы-даа талазындан дээп турар болгаш натуралап чүвелерни чурууру, оон хевири орта, тода көзүлбес, чайынныр, хөлеге-даа билдинмейн баар чүүлдер бар.

Үстүкү класстарда будук-биле ажыл база эвээш эртип турар. Оон бир кол чылдагааны кедээ садыгларга акварельдерни, бийирлерни, өңнүг карандаштарны, база графика-биле ажылдаар кандыг-даа бөдүүн херекселдерни сатпайн турары таарымча чок.

Чурулга кичээлинге ажыглаар таблицалар ховар, беседаларга хереглээр чурукчуларның чураан улуг хемчээлдиг чуруктары база скульптура, архитектурага беседа кылырынга ажыглаар материалдар чок.

Бистиң районга өөреникчилерниң холдан-биле кылган ажылдарының болгаш уран-чурулганың делгелгезин организастап турар хиреде, оон түңнелин ханы анализтеп үндүрбейн, шын үнелелдерни бербейн турары четпес деп санаар мен.

Республикада Чурукчулар эвилели ажылдап, ында шыырак чурукчулар бар турбуже, чурук башкылаарынга методиктиг дузаламчы кылдыр чүүлдерни ажылдап кылбайн турары хомуданчыг.

Уран чурулгага ынакшылдыг аныяктар бисте эвээш эвес. Ынчангаш республиканың Чурукчулар эвилели аныяк, харын-даа күзелдиг кижилерниң чураан чуруктарының делгелгезин районнар төптеринге, республика найысылалынга чүге организастап болбазыл.

Аныяк өскенниң уран чурулгага кижизидилгезин экижидер сорулга-биле моон соңгаар школаларны тускай чурук башкылары-биле хандырып, оларның семинарларын организастаары чугула.

С. МАЙНЫ,
чурулга башкызы.

ТӨРЭЭН ЧЕРИҢ ӨӨРЕН

СОНУУРГААР, ӨӨРЕНИР

Кандыг-даа кижи болзунуң өскен төрээн черинге кайгамчык ынак. Ооң өргүн чонунга кезээде чоргаарланып чоруур. Өскен черинде хем-даа, азарганчыг судак суг-даа эргим кылдыр сагындырбышаан, ооң аккан суунуң аялгазы безин кижиниң кулактарынга тааланчыг кылдыр дыңналыр. Бир аныяк шүлүкчү мынчаар бижээн:

Авайымдан төрүттүнген
Ажыл-ишке чаңчыкканым,
Судак суглуг өскен хемим
Чурттаалгамда кагбас дээн мен.

Хемнерниң, хөлдерниң, даглардың тус-тусга тывылган аттарын, канчаар тыптып келген төөгүзүн хандыр өөренири ол черлерде үр үеден бээр чурттаан чоннуң кылып чораан ажыл-агыйын, чаңчылдарын эки билип аларынга дузалаар. Бо талазы-биле чамдык эштерниң солун арныңга бижээн чүүлдерин деткип, бодум хуумда оларга каттыжар мен.

Ынчангаш мен район төвү—Самагалдай сууруңуң адының тывылганын, ону билир кырганнарның чугаазынга үндезилээш, хире-шаам-биле тайылбырлап көрейн. Шаг-шаанда Самагалдай сууруң бо турган черинге кончуг бай херээжен кижи чурттап чораан. Ооң адын Самыхын дээр. Ол—моол ат. Бо атты тыва дылга очулдурарга, бай херээжен дээни ол. Маңаа чурттап чораан тывалар ук атты шын адап шыдавайн, Самагалдай деп ойзу адай берген.

Бистиң районда Шыжыма хемде «Тенек-кыс туруу» деп чер бар. Чүге мынчаар адай берген чоор деп улус сонуургаар чадавас. Ол туруг чоогунга оңза, чараш он сес харлыг аныяк кыс ада-иези-биле чурттап чораан. Ук кыстың таныжы оол бир байның чылгычызы. Ийи аныяк кижи бот-боттарынга ынак.

Бир байның оглу аныяк кысты кадайлаар деп баар. Ынчан муңгараан кыс туруг кырынга эртенден эгелээш, орай кежээге чедир муңгараанчыг уян ырызын үргүлчү ырлаар турган. Кыстың муңгаранчыг ырларын дыңнаан бай оолдуң ада-иези ону «тенек аараан кыс» деп чонга чарлап турар апарган.

А херек кырында ол уруг тенек аарываан, бодунуң муңгараан сеткилин, ядыы оолга арыг ынакшылын сагыш-сеткилиниң ханызындан алгаш ырлаан турганы ол чүве-дир. Уругну күш-биле түдүп алыр дээш чедип келирге ол кадыр туругдан шурай берген. Ооң ырызының өткүт, муңгаргай аялгазы халый берген соон дарый чалым хаяда чаңгыланган дижир.

Ч. ӨӨЛЕТ.

Тес-Хем район.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга үш градус чылыгдан ийи градус соор, өскелеринге 2—7 градус соок болур.

Кызылга биче булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы тик градус.

ТЕЛЕвидение

НОЯБРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

18.00—**«Енисейниң унун дургаар»** Дөрткү дамчыдылга. 18.30—**«Спортчу программа»** Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. **«Крылья Советов»—«Спартак»** 3-кү кезээ. (Бижидилге) 19.10—**«Почта романы»** Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.35—Телемедээлер (тыва дылга). 20.45—Улуг Октябрьның 54 чылынга тураскаткан дамчыдылга. 21.15—Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

21.30—ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Зыкина ырлаар. 22.20—Документалдыг телефильмнерниң баштайгы үндүрүлгези. 22.40—22.50—Чапсар. 22.50—**«Үе»**. Информастыг программа. 23.20—00.50—**«Кежегени ажыдыңар»**. Театрдан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Мартинниң оглу—Клав»** 10.00, 11.55, 13.50, 15.45, 17.40, 19.35 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, **«Кремль курантылары»** 15.00, 16.55, 18.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Уругларга дириг чуруктар** 9.00, 13.50, **«Офицерлер»** 10.00, 13.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Сөөлгү каникулдар»** 11.30, 13.15, **«Казимир»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Огинскийниң аялгазы»**, 12.00, 17.00, 19.00 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Үш дапкыр хыналда»** 16.30, **«Үнү чок кижи болгаш ынакшыл»** 18.40, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Ак-көк согун»** 12.00 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Байырлал мурнуңуң хүннеринде аъш-чем магазиннеринге келириңерни Кызыл садыг чалап тур. Байырлал столунга хереглээр эътти, балыкты, мал болгаш үнүш үстерин, быштакты, сүттү болгаш сүттен кылган продуктуларны, кондитер кылыгларын база бакалея бараанпарын садып ап болур силер.

Белеткеп каан аъш-чем болгаш кондитер кылыгларын, уругларга байырлалдың амданныг белээн садып алырынче далажыңар.

Аъш-чем продуктуларының янзы-бүрү ассортиментилеринге чагыгларны даараазында магазиннер хүлээп ап турар:

№ 9 гастроном — Октябрьская кудумчузунда.
№ 20 магазин — Ленин, 48.
№ 40 магазин — Кочетов, 94
№ 13 магазин — Дружба, 21
№ 22 магазин — Кирпичная, 2
№ 50 магазин — Каа-Хем суурда.
№ 38 магазин — Промышленная, 69.

№ 9 (Октябрьская кудумчузунда), № 3 (Ленин, 28), № 40 (Кочетов, 94), № 20 (Ленин, 48) магазиннер ноябрь 4, 5, 6 хүннеринде 22 шакка чедир ажылдаар.

№ 2 (Титов, 60), № 13 (Дружба, 21), № 15 (Каа-Хем кудумчузунда), № 18 (автобус доктаар-чер — Кожзавод), № 37 (Оюн Күрседи), № 19 (Трудовая кудумчузу), № 22 (Кирпичная кудумчузунда, № 38 (Промышленная, 69), № 34 (Пушкин, 21), № 50 (Каа-Хем суур), «Детский мир» магазиннер болгаш универмаг—21 шакка чедир ажылдаар.

Ноябрь 4, 5, 6 хүннеринде хлеб заводунуң кондитер кылыгларын делгээр болгаш садар. Оон тортту пирожноени, өске-даа кылыгларны калбак ассортиментилиг-биле № 9 (Октябрьская кудумчузунда), № 21 (Рихард Зорге кудумчузунда), «Детский мир» магазиннерден садып ап болур.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

Хөгжүм-шии театрынга ноябрь 7-де

О. Саган-оолдуң

«ШЕНЕЛДЕ»

деп шиизи болур.

Шииниң эгелээри кежээкиниң 19.30 шакта, касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ХОККЕЙ „ТУЛЧУУШКУННАРЫНЫҢ“ ЧЫЛЫ

(Журналистиң демдеглелинден)

Эгелээн хоккей сезону солун болуру чугаажок. Шыырак дээн национал командалар мурнундаагызы ышкаш чангыс эвес, а ийи маргылдаага—баштай (февральда) Саппорога Кышкы олимпиадага, оон (апрельде) Прагага делегей чемпионадынга киржир. Мынчага чедир оларны каттыштырып, делегейниң олимпийн оюннарының база Европаның маргылдааларынга кииригштирип, чемпион аттарны тиилекчи командаларга тывсын турган.

Спорттуң өске хевирлериниң талазы-биле делегей чемпионадының болгаш олимпийн маргылдааларын катай эвес, тус-тузунда эрттирери чаңчыл болган, а хоккейге ол дээрге чаа чүүл-дүр.

Ынчангаш бо хоккей чылы тренерлерниң мурнунда нарын сорулгаларны салган.

«Советский спорт» солуннуң шаңналы дээш ойнап турар хүннерде Москвага Чехословакияның шилиндек командазының тренерлери Владимир Костка биле Ярослав Питнер олар чораан. Саппорога болгаш Прагага Чехословакия чангыс команда-биле киржир. Ол команда делегейниң бирги чери дээш сөөлгү маргылдаага ССРЭ-ниң шилиндек командазының дөрт санының үжүн алгаш, Европа чемпиону болган.

ССРЭ-ниң шилиндек командазының тренерлери бо сезонда боттарының программазынга хамаарыштыр тускай медеглелдерни кылбаан. Ынчалза-даа «Советский спорт» солуннуң шаңналы дээш маргылдааның соонда ийи команда тургустунган. Оларның бирээзин шилиндек, өскезин—олимпийжи деп адаан. Командаларның кайызы-даа даштыкыга боттарының күжүн шенээн.

Бирги команданы Аркадий Чернышев биле Анатолий Тарасов удуртуп турар. Олар делегейниң сөөлгү чемпионадының киржикчилерин чыып алган, эрткен чыл-биле деңнээрге, команданың составында бичии-ле өскерилгелер болган. Горькийниң «Торпедо» командазындан совет хоккейниң хоочуну, вратарь Виктор Коноваленко команданың составынга кирипшээн, оон орнун армейжи Владислав Третьяк ээлээн. Третьяк ам национал команданың кол ойнакчызы болу берген. Оон кадында совет команданың хаалгаларын делегей чемпионадынга үш удаа камгалап келген дуржулгалыг Виктор Зингер дыка бертинген болгаш ол бодунуң клуву «Спартак» дээш безин ойнаваан. ССРЭ-ниң шилиндек командазының камгалалынга Юрий Ляпкин-биле кады 1970 чылда делегейниң бирги чери дээш маргылдааның киржикчизи Валерий Васильев, армейжи Александр Гусев олар киржир. Национал команданың халдакчы кезииниң составы эрткен чылгы хевээр арткан. «Спартактан» Александр Мартынюк, Владимир Шадрин, Александр Якушев олимпийжи команданың составынга ойнаарлар.

Бо үш ойнакчы олимпийжи командага үнелиг немелде болган. Мартынюк, Шадрин, Якушев олар талантылыг, аныяк спортчулар, олар делегей чемпионаттарынга база каш удаа киржип турганнар. «Спартактың» камгалакчызы, оон мурнунда национал командазының кежигүнү турган дуржулгалыг Евгений Паладьевти олимпийжи команданың кандидадында киирген.

Бирги командада үш салгалдың ойнакчыларын чыган. Оларның эң улуглары делегейниң сөөлгү тос чемпионаттарынга киришкен, үжен хар ажып чоруур, бүгү делегейге билдингир хоккейжилер — Рагулин, Кузьмин, Ромишевский, Давыдов, Старшинов, Фирсов, Мишаков олар.

Шилиндек командада совет хоккейниң аныяк салгалының төлээлекчизи — чээрби харлыг Третьяк. Команданың составының улуг кезии 22—26 харлыг шыырак, аныяк спортчулар. Чээрби ийи харлыглардан Александр Мальцев, Валерий Харламов—бүгү-делегейниң дээди клазының ойнакчылары.

Бо үстүнде чугаалаан чүүлдерни совет хоккейниң амгы байдалын сайгарып тургаш үндүрген. Мурнувуста ам-даа чурт иштиниң чемпионады, делегей маргылдаалары болгаш Швеция биле Чехословакияның шилиндек командалары-биле эш-хуу ужуражышкыннар бар. Ол маргылдаалар тренерлерге чамдык немелделер, әдилгелер кылырынга дузалаар.

Бөгүн ийи команданың кайызының-даа эргези дең. Хоккейжилер боттарының клубтарының маргылдааларынга киржип турар, оларны шилиндек командаларның тренерлери доктаамал хайгаарап турар.

Чурттуң чемпионады декабрьда чапсарлаар. Хоккейжилер «Известия» солуннуң шаңналы дээш чаңчыл болган маргылдаага киржирлер. Аңаа ССРЭ-ниң шилиндек командазындан аңгыда Швецияның, Чехословакияның, Финляндияның шилиндек командалары киржир. Бо маргылдаага совет хоккейни кайы команда төлээлээри ам-даа билдинмес.

Бо хоккей сезону тренерлерге-даа, ойнакчыларга-даа нарын болур.

Евгений РУБИН,
ПМА-ның хоккей тайылбырлакчызы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47 үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1.).

ТС—00203.